

הצד האפל של עיר הראווה

צורות מגורים: אדריכלות וחברה בישראל

ספרן של העורכות שלי כהן וטולה עמיר עוסק בצורות מגורים שכיחות במרחב הישראלי העכשווי בגבולות הקו הירוק. הספר מציע מבט ביקורתי על הנוף העירוני שמקיף אותנו: שכונות בנה ביתך עם גגות אדומים, בתים משותפים שנבנו על פי דוגמה חוזרת, קוטג'ים, בניינים גבוהים וכיוצא באלה.

אחד מהמאמרים המרתקים בספר נכתב על ידי העורכות עצמן ונקרא "ממקלט לממ"ד: הפרטת ההגנה האזרחית". כהן ועמיר מגבשות בו אמירה חדשנית וביקורתית על תהליך המיגון האזרחי שעברה מדינת ישראל מהיוסדה: ממקלטים ציבוריים מוכרים שנבנו בשטחים ציבוריים פתוחים עבור כלל דיירי השכונה, דרך המקלט של בית המגורים המשותף וכלה בממ"ד, המרחב המוגן הדירתי. הכותבות טוענות כי התכנסות מעגלי ההגנה מבטאות לא רק צמצום של המרחב הפיזי אלא גם את צמצום האחריות הציבורית של המדינה להגנה על אזרחיה. הפיכת המיגון לאחריות של האזרח הפרטי "מלווה בפגיעה בערכים של שיתוף, אחריות הדדית ודאגה קולקטיבית, המאפיינים ומלווים יחסי שכונות וקהילה בעתות חירום". הממ"דים, אותם חדרים מבוטנים עם צוהר של דלת ברזל כבדה, הפכו לנורמה בבנייה מאז מלחמת המפרץ ב-1991. את החדרים האטומים המאולתרים בניילון וברצועת מסקינג טייפ החליפו חדרים בעלי קירות עבים שמשמשים בימי שגרה את מרבית אזרחי ישראל כמחסן, כחדר עבודה או כחדר שינה נוסף. כניסת הממ"דים, בתוקף חוק, לתוך הדירה הישראלית מדגישה את האופן שבו "חברה שלמה מכוונת להתכוננות מתמדת למלחמה", כפי שהגדיר זאת הסוציולוג ברוך קימרלינג. כתוצאה מתפיסת מיגון המבוססת על ממ"דים לא זוכים התושבים להגנה כשהם נעים במרחב הציבורי.

ברוכים הבאים לבירת הקפיטליזם האורבני. דובאי צילום: מייק דיוויס

על תמ"ד כתחליף להגנה ממשלתית, על ספר שכל סטודנט לאדריכלות חייב להכיר ועל צמיחה עירונית מטורפת בנסיכויות המפרץ. שני ספרים וכתב עת שעוסקים בסוגיות אורבניות // נועם דביר

את הרחוב להולכי הרגל, וטוענת כי תכנון נכון יקדם את החיוניות התוססת של העיר. הספר הפך תוך זמן קצר מפרסומו (1961) לספר החשוב והמשפיע ביותר שנכתב בנושא, והוא נידון כיום כמעט בכל בית ספר לאדריכלות.

בלוק 5: האף הנוצץ

"האף הנוצץ", כותרת הגיליון החמישי והחדש של כתב העת האופנתי "בלוק", מצביעה על קיבעון פטישיסטי שאובחן על ידי הפסיכולוג זיגמונד פרויד. לתפיסתם של עורכי המגזין, כרמלה יעקובי וולק ויפתח אלוני, מבטא המושג את הטוטאליות

להביע דאגה לגורל סיבתה ההולכת ומשתנה. בשנת 1958 החלה במחקר עירוני מקיף על שכונת מגוריה, שבעקבותיו כתבה מסמך נוקב נגד מה שהיא תפסה כהתנכלויות חוזרות ונשנות של הממסד העירוני למקום שבו היא חיה. הביקורת שלה התמקדה בעיקר בחלקן של הרשויות בהחרבת קהילות עירוניות קיימות לטובת מיזמים תכנוניים אדירים, שמוחקים חלקים שלמים בעיר.

ג'ייקובס היתה אמנם אוטודידקטית בכל הקשור לאדריכלות, אבל הצליחה לאבחן סוגיות משמעותיות ביותר בתכנון ערים מודרני. היא אף מציעה בספר פתרונות יצירתיים כיצד להשיב

מותן וחייהן של ערים אמריקאיות גדולות

באיחור של כמעט חמישים שנה רואה אור בעברית ספרה המכונן של העיתונאית והפעילה החברתית האמריקאית ג'יין ג'ייקובס (1916-2006). "מותן וחייהן של ערים אמריקאיות גדולות" הוא אחד מהטקסטים החריפים והשנונים ביותר שנכתבו על העירוניות במאה ה-20. ג'ייקובס, ניו יורקית גאה שהתגוררה בגריניץ' וילג', החלה

אורבני

המוכלת באובייקט ואת ההיקסמות ממנו. העורכים מתייחסים לאובייקט המעוצב "שמוכא במאות מגזינים לעיצוב, מוגש על ניירות נוצצים, מעורר היקסמות, מהווה פיתוי ויוצר אשליה לגעת לממש ולרכוש". הגיליון מחולק לשלושה פרקים: "מחוץ חפץ", "סופר מודל" ו"התשוקה לאובייקט". כל אחד מהפרקים נפתח בקטעים מהמאמר המרתק "גן עדן של פורענות", שאותו כתב פרופ' מייק דיוויס מאוניברסיטת קליפורניה, חוקר היסטוריה אורבנית וחברתית. דיוויס כותב על העירוניות האוטופית החדשה בנסיכויות המפרץ, כפי שהיא באה לידי ביטוי בדובאי. העיר, שנבנתה בשנים האחרונות בקצב מסחרר, מציגה עירוניות חדשה וראונית שממונת בכספי הנפט ובהשקעות של אזרחים זרים. הנסיכויות בכלל ודובאי בפרט הפכו לאחד ממוקדי הדיון והמחקר המשמעותיים ביותר באדריכלות הבינלאומית. המאמר מדמה ביקור בעיר דובאי בעוד עשור, ומעלה דווקא את הצד הדיסטופי של עיר הראווה: היעלמות של מרחב ציבורי דמוקרטי, תעשיית מין אכזרית של נשים מרוסיה וממדינות אחרות, ושליטת זכויות בסיסיות מהפועלים שבונים את העיר ללא הפסקה. הפנטזיה שמציג דיוויס בדמות מגדלים בני 160 קומות, מלון תתימי והקניון הגדול בעולם מתבררים בסוף המאמר כפרויקטים ממשיים לחלוטין שנמצאים כבר בשלבי בנייה או תכנון - המילה האחרונה בקפיטליזם האורבני.

לצד המאמר המרתק והמדאיג של דיוויס, מופיע ב"בלוק 5" גם מאמר של אדריכל-העל רם קולהאוס, שקובע שנסיונות המפרץ מעצבות מחדש לא רק את עצמן, אלא גם את העולם כולו. מלבד עיסוק נרחב בנסיכויות שמעבר לים עוסק הגיליון בהיבטים שונים של תשוקה לאובייקט ובוחן האם קיימת תשוקה ללא אובייקט. העבודות שמוצגות בגיליון - מתחומי האדריכלות, המדיה הדיגיטלית, העיצוב, תעשיית הטיפוגרפיה - מציגות אמירה מרעננת ומעוצבת בתהליך החקירה.

"צורות מגורים: אדריכלות וחברה בישראל", בעריכת שלי כהן וטולה עמיר, הוצאת חרגול ועם עובד, 302 עמ'

"מותן וחייהן של ערים אמריקאיות גדולות", ג'יין ג'ייקובס, מאנגלית: מרים טליתמן, הוצאת בבל, 530 עמ'

"בלוק 5: האף הנוצץ", בעריכת כרמלה יעקובי וולק ויפתח אלוני, הוצאת בלוק, 232 עמ'